

znalost současného západního oborového diskursu, tak – a tyto důvody je třeba zdůraznit především – absence terénního výzkumu, který je nepostradatelným generátorem antropologického tázání a jeho metodických korektivů, a konečně také jistá nenáležitá „akademická strnulost“. Kdo z českých vědců by totiž svou knihu uzavřel nikoli seznamem doporučené literatury (ty Bowieová uvádí zvláště za každou kapitolou) ale popisem sedmi desítek doporučených filmů? *Zdeněk R. Nešpor*

Alex Kozulin: Psychological tools, A sociocultural approach to education, Harvard University Press, Cambridge Mass., London 1998

Kniha Alexe Kozulina „Psychological tools“, na kterou bych ráda prostřednictvím této recenze upozornila, není pro řadu psychologů a pedagogů v západní Evropě žádnou novinkou. Ale podobně jako jiná Kozulinova kniha, „Vygotsky's Psychology“ (1990), je stále žádaným a znovu vydávaným titulem. Česká odborná veřejnost zná jméno Alexe Kozulina především ve spojitosti s Feuersteinovým intervenčním programem pro rozvoj poznávacích funkcí u dětí a adolescentů – Instrumentální obohacování (Feuerstein's Instrumental Enrichment – FIE). Kozulinova spolupráce s Katedrou pedagogické a školní psychologie PedF UK v Praze na začátku devadesátých let (dvacátého století), umožnila, že se Feuersteinova metoda rozvoje poznávacích funkcí a jeho teoretický přístup prosadil i u nás.

Knihu Psychological tools je možné chápat jako uvedení do širšího teoretického pozadí, jež stojí za programem instrumentálního obohacování, ale zároveň i jako knihu, která umožňuje hluboké porozumění teo-

retickým východiskům „sociokulturního přístupu“ ve vzdělávání i seznámení s jeho praktickými aplikacemi.

Její hlavním cílem (jak jej formuluje sám autor v úvodu knihy) je zkoumat a diskutovat roli tzv. „psychologických nástrojů“ v procesu kognitivního vývoje a učení. Kozulin seznamuje čtenáře s historickým a teoretickým kontextem formulace konceptu psychologických nástrojů jako součásti teorie vývoje poznávacích funkcí a jazyka L. S. Vygotského (1. kapitola), komparuje Vygotského a Piagetovo pojetí kognitivního vývoje, učení a vzdělávání (2. kapitola), osvětluje vztah konceptu psychologických nástrojů a teorie zprostředkovaného učení, tedy jednoho z ústředních východisek Feuersteinova teoretického přístupu (3. kapitola), aby posléze diskutoval podoby některých úspěšných kognitivních přístupů ve vzdělávání, které čerpají z Vygotského psychologické teorie (4. kapitola). Zvláštní kapitola knihy (5.) je věnovaná problematice adekvátního přístupu k výuce a vzdělávání imigrantů a příslušníků etnických **minorit** a to z hlediska **teoretických východisek** i praktického významu. **Šestá** kapitola knihy překračuje Vygotského koncept psychologických nástrojů zahrnutím tzv. „supernástrojů“, kterými Kozulin rozumí takové produkty lidské činnosti, jakými jsou např. literární texty. Literatura je zde chápána jako jedna z nejrozdvinutějších forem lidského psychologického života (zde autor vychází z Bakhtinova filozofického přístupu „life as authoring“) a jako konkrétní aktuální psychologický nástroj zprostředkující lidskou zkušenost (zde Kozulin zmiňuje Olsonovu teorii autonomního textu. Poslední kapitola knihy tematizuje vztah „prospektivního a retrospektivního“ přístupu ke vzdělávání a předkládá argumenty ve prospěch prospektivního vzdělávání, tedy vzdělávání zaměřeného na budování pro-

duktivních spíše než reproduktivních znalostí. Sumarizuje výzvy moderního pojetí vzdělávání především v tématu triangulace vztahu učitel, žák a výukový materiál. Kozulin s domnívá, že Vygotského přístup nabízí několik možných reflexí těchto výzev (Vygotského teoretický přístup je českému čtenáři dobře znám a domnívám se, že není třeba osvětlovat podstatu koncepce psychologických nástrojů a Vygotského teorie vůbec).

Kozulin je bezpochyby výborným interpretem Vygotského, co ale mohou čeští čtenáři obeznámeni s Vygotského přístupem především ocenit, je výborná Kozulinova analýza teoretického pozadí a historického kontextu zrodu tohoto přístupu. Kozulin analyzuje hodnotu Vygotského přístupu v kontextu situace v ruské psychologii na začátku dvacátého století, sleduje proměny paradigmatu v psychologii činnosti v době „revize“ Vygotského teorie jeho žáky (Leontiev, Zaporozhets a další „Charkovští“) až po „znovobjevení“ Vygotského „východní i západní“ psychologií. Velmi dobrým studijním materiálem, především pro studenty psychologie, kteří se zajímají o kognitivní a sociokognitivní přístupy ve vzdělávání, je právě kapitola, ve které se Kozulin věnuje společným momentům i odlišnostem Piagetova a Vygotského přístupu. V podobném duchu jako v první kapitole nabízí obsahově bohatý materiál umožňující čtenáři porozumět specifikům praktických aplikací obou přístupů.

Největší část Kozulinovy knihy (3.–5. kapitola) je věnována objasnění teoretického pozadí Feuersteinova intervenčního programu FIE. Kozulin prezentuje Feuersteina jako pokračovatele Vygotského, ukazuje, že koncept zprostředkování („mediation“) spojuje oba přístupy a zároveň je vzájemně odlišuje... Vygotský tematizuje především význam sociokulturního zprostředkování v učení/výukového procesu

(v nejširším slova smyslu), Feuerstein se zaměřil na roli „lidství“ jako zprostředkovatele interakce mezi dítětem a jeho okolním prostředím (teorie zprostředkovaného učení, „mediated learning experience“).

Kozulin zde FIE představuje nejprve ve vztahu k jeho původnímu teoretickému pozadí – teorii zprostředkovaného učení, postupně identifikuje základní předpoklady intervenčního programu, který by čerpal z konceptu psychologických nástrojů, aby se postupně dopracoval k definici a objasnění FIE jako „plodné syntézy konceptu psychologických nástrojů a teorie zprostředkovaného učení“ (str. 88). Pojednání o FIE vrcholí diskusí k tématu kulturních odlišností v lidských poznávacích procesech a prezentací konkrétní praktické aplikace FIE právě ve vzdělávání studentů z minoritních kultur nebo emigrantů. Kozulin zde prezentuje zkušenosti a výsledky z výzkumů, které byly realizovány Mezinárodním centrem pro zvýšení potenciálních možností pro učení (International Centre for Enhancement of Learning Potential) v Izraeli. Jde převážně o výsledky projektů adaptace izraelských emigrantů z Etiopie a Ruska na způsobu vzdělávání v novém, izraelském prostředí. Na situaci těchto skupin emigrantů Kozulin velmi dobře demonstruje citlivé a problematické momenty, které se nutně objevují v souvislosti s potřebou začlenit studenty z kulturně odlišného prostředí do formálního systému vzdělávání obvyklého v západních kulturách. Pro české prostředí (právě s ohledem na současně stále narůstající závažnost otázky vzdělávání dětí emigrantů) se jedná bezpochyby o velmi inspirativní materiál. Text, který podrobně rozpracovává téma specifických výukových obtíží demonstrováných lidmi z kulturně odlišného prostředí v konfrontaci se západní podobou vzdělávání, v české odborné literatuře stále

postrádáme. Systematičnost a ucelený teoretický background této studii dává právě Feusteinsteinův přístup a jeho praktická podoba – FIE.

Domnívám se, že Kozulinovy „Psychological tools“ jsou skutečně inspirujícím čtením, plným provokujících (myšlení provokujících) úvah a analýz. Zcela určitě mohou být přínosem všem čtenářům, kteří se zajímají o problematiku vzdělávání a zaměřují svou pozornost na efektivní formy rozvoje poznávacích funkcí nejen sociokulturně handicapovaných dětí. Kniha je bezpochyby i výborným studijním materiálem pro psychology, pedagogy i učitele či studenty těchto oborů, poněvadž slovy autora: „učební činnost zahrnuje dva základní konstitutivní elementy: symbolické psychologické nástroje a s nimi provázané (collaborative) učební postupy. Tyto nástroje a aktivity musí být nezbytně zprostředkovány člověkem (human intermediary). Aplikace zmíněné v této knize reprezentují jen ukázky učebních aktivit, které mohou vznikat na základě sociokulturního přístupu. Úkolem psychologie a pedagogiky je plně rozpoznat praktické možnosti v tomto přístupu obsažené“ (str. 163).

Gabriela Málková

Jacqueline Kelen: Ženy z Bible.
Books, Brno 1999, **Ann Belford Ulanov: Pramatky Ježíše Krista.**
One Woman Press, Praha 2003

Spojení uvedených dvou knih do jedné recenze může být do jisté míry sporné, poněvadž metodologicky ani žánrově příliš společného nemají. Společný je však oběma záměr tématický, totiž upozornit na v teologii i religionistice často opomíjenou tematiku významu ženského prvku v biblickém textu, který je při prvním zjednodušeném pohledu interpretován jako jedno-

značně patriarchální, a to ať v konzervativních církevních pojetích, tak na druhé straně např. v některých kritických feministických textech.¹ Uvedené publikace obracejí pozornost k vybraným ženským postavám v Bibli, přičemž Kelen se zde snaží o vyčerpávající záběr v rámci Starého zákona (v židovském pojetí, zahrnuty jsou i apokryfy) a ponechává stranou Nový zákon, Ulanov vybírá čtyři ženské postavy též ze Starého zákona, ale s významovým přesahem do Nového – jsou vybrány ženy, fungující jako „pramatky“ v Ježíšově rodokmenu; jejich původní autorská charakteristika tedy představuje i příspěvek k interpretačním kristovského poselství. Vedle prací Jany Opočenské² patří tyto dvě knihy k prvním pracím na dané téma dostupným v českém jazyce.

Text Jacqueline Kelen lze žánrově zařadit na pomezí populární publicistiky a apokryfní fikce (Kelen je publicistka). Sama autorka v úvodu konstatuje, že jde o „portréty žen, nikoli výklady a už vůbec ne analýzy“ (str. 13–14) – nejasné je ovšem následující konstatování, že k analýze „by byla způsobila snad jen kabala“; proč jen kabala? Je snad podle autorky pouze mystika schopná analýzy? To se jeví jako protimluv.

Text je strukturován do osmi oddílů, z hlediska zařazení ženských postav: 1) ženy svůdné a prodejné, 2) příliš krásné ženy, 3) panny, 4) manželky: dobré, špatné a ty ostatní, 5) vdovy, 6) obávané ženy a rebelky, 7) věštkyně a prorokyně, 8) tajemné, neuchopitelné ženy. Toto rozčlenění opět potvrzuje slova z úvodu, že „nejde

¹ Jmenujme již klasický text Simone de Beauvoir *Druhé pohlaví*, jehož závěry jaksí automaticky přebírají i některé pozdější feministické texty, např. Renzetti-Curran, *Ženy, muži a společnost*, česky 2003.

² Opočenská, Jana: *Zpovzdálí se dívky také ženy. Výzva feministické teologie*. Kalich, Praha 1995.